

Historical Development of Addiction Treatment and Specialised Services for Women in what is now the Czech Republic from 1900 to 1989

ŠEBLOVÁ, A.

Charles University, First Faculty of Medicine and General University Hospital in Prague, Department of Addictology, Prague, Czech Republic

Citation | ŠEBLOVÁ, A. Historický vývoj léčby závislosti a specializovaných služeb pro ženy na českém území od roku 1900 do roku 1989. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi.* 2023; **6**(4), 240–246; <https://doi.org/10.35198/APLP/2023-004-0003>.

Background | At the beginning of the 20th century, the first professional facilities for the treatment of addiction began to appear in what is now the Czech Republic. In addition to the treatment of male patients, there was a growing demand in society for similar facilities for women. **Aims** | The aim was to map the establishment of the first facilities for the treatment of addiction in women in what is now the Czech Republic and describe the development in the approach and attitudes towards the treatment of female patients. Overlaps with the addiction services that are currently offered for addicted women are also discussed. **Methods** | A qualitative, cross-sectional historical study was conducted, producing a sample of articles from the early 20th century to 1989. This search was conducted in the electronic portals of the National Library and the National Library of Medicine. All sources were subjected to qualitative content analysis and categorised on the basis of open

coding. **Results** | The analysis revealed the different status of female addicts compared to male addicts. The first treatment centre specialising in the treatment of exclusively female patients with alcohol addiction was established in 1971 in Lojovice, while the first treatment centre for men existed in Velke Kunčice as early as 1911. It was found that the first attempts to treat female patients took place in the Tuchlov sanatorium in the period between the world wars. Gradual changes in attitudes towards the issue of addiction in women were also observed. **Conclusion and recommendations** | The differences between male and female addiction are significant. Both groups should be approached with regard to their specific characteristics. Subjects focusing on gender issues should be included in the addictology study programme. Further research into the development of female addiction treatment, especially after 1989, is needed.

Keywords | Addiction – Alcoholism – Addiction treatment of women – Development – Czech Republic

Submitted | 8 October 2023

Accepted | 18 March 2024

Grant affiliation | The article was written within the framework of Cooperatio programme, HEAS area.

Corresponding author | Anna Šeblová, Maroldova 1399, Úvaly 250 82, Czech Republic

froggyseblova@gmail.com

Historický vývoj léčby závislosti a specializovaných služeb pro ženy na českém území od roku 1900 do roku 1989

ŠEBLOVÁ, A.

Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, Klinika adiktologie

Citace | ŠEBLOVÁ, A. Historický vývoj léčby závislosti a specializovaných služeb pro ženy na českém území od roku 1900 do roku 1989. *Adiktol. prevent. léčeb. praxi.* 2023; **6**(4), 240–246; <https://doi.org/10.35198/APLP/2023-004-0003>.

Východiska | Na začátku 20. století začala na našem území vznikat první odborná zařízení zaměřená na léčbu závislosti. Vedle léčby mužských pacientů rostla ve společnosti poptávka i po podobných zařízeních určených pro ženy. **Cíle** | Cílem bylo zmapovat vznik prvních zařízení určených k léčbě závislosti u žen na českém území a popsat vývoj v přístupu a postojích k otázce léčby ženských pacientek s přesahem do současně nabízených adiktologických služeb pro závislé ženy. **Metody** | Byla provedena kvalitativní průřezová historická studie, která vytvořila soubor monografií článků od počátku 20. století do roku 1989. Tato rešerše byla provedena na elektronických portálech Národní knihovny a Národní lékařské knihovny. Všechny zdroje byly podrobeny kvalitativní obsahové analýze a na základě otevřeného kódování kategorizovány. **Výsledky** | Z analýzy vyplynulo rozdílné postavení závislých žen vůči závislým mužům. První léčebna

specializující se na léčbu výhradně ženských pacientek s alkoholovou závislostí vznikla roku 1971 v Lojovicích, zatímco první léčebna pro léčbu mužů existovala už roku 1911 ve Velkých Kunčicích. Byly zaznamenány pokusy o první léčby ženských pacientek v meziválečném období v léčebně Tuchlov. Dále se objevily postupně se proměňující postoje k otázkám závislosti u žen. **Závěr a doporučení** | Rozdíly mezi mužskou a ženskou závislostí byly značné – k oběma skupinám by se mělo přistupovat vzhledem k jejich specifickým vlastnostem. Do studijního programu studia adiktologie by měly být zařazeny předměty soustřeďující se na otázku genderu. V oblasti rozvoje léčby ženské závislosti je třeba dalšího zkoumání, především období po roce 1989.

Klíčová slova | Závislost – Ženy – Alkoholismus – Léčba ženské závislosti – Vývoj – Česká republika

Došlo do redakce | 8. října 2023

Přijato k tisku | 18. března 2024

Grantová podpora | Článek je napsán v rámci programu Cooperatio, oblast HEAS.

Korespondující autor | Bc. Anna Šeblová, Maroldova 1399, Úvaly 250 82

froggyseblova@gmail.com

1 ÚVOD

Ženy tvoří minoritní specifickou skupinu uživatelů návykových látek, přičemž z celkového počtu adiktologických klientů se hovoří o jedné třetině z celkové populace všech závislých, kteří jsou v kontaktu s adiktologickými službami podle Národního monitorovacího střediska pro drogy a závislosti. Tato populace se začala výrazně profilovat především po druhé světové válce, kdy ženy vlivem emancipace dosáhly ve společnosti zcela nového společenského statusu. Se stupněm emancipace rostla i konzumace návykových látek mezi ženami, zejména alkoholu. Fenomén užívání návykových látek mezi ženami ovšem nebyl do této chvíle nepopsaným jevem.

Tato specifická kategorie adiktologické klientely se vyznačuje především silnou vlnou stigmatizace, kterou společnost na závislé ženy vyvíjí. Trávníčková ve své publikaci *Specifické aspekty zneužívání drog u žen* popisuje dopady stigmatizace. Se silnou stigmatizací žen souvisí i vyšší stupeň sociálního vyloučení a izolace. Společenské degradace přitom nejsilněji dopadá na její potomky (Trávníčková, 2001). Kvůli vyššímu stupni vyloučení na okraj společnosti se na ženskou závislost mnohdy přijde pozdě, v pokročilém stadiu rozvoje nemoci. Ženy však mívají oproti mužům v léčbě vyšší úspěšnost.

Ženská populace uživatelů drog má podstatný náskok oproti mužské ve zneužívání psychoaktivních léků. Do této skupiny léků se řadí benzodiazepiny, anxiolytika, hypnotika a sedativa. Zároveň se stoupajícím věkem u žen stoupala i míra užívání těchto skupin léků. Nechanská, Mravčík a Popov (2012) ve své publikaci *Zneužívání psychoaktivních léků v České republice: identifikace a analýza zdrojů dat* uvádí několik výzkumů, ve kterých bylo potvrzeno, že ženy obecně užívají všechny kategorie předepsaných léků více než muži (Nechanská et al., 2012).

Co se týče fyziologických aspektů této kategorie, je důležité zmínit, že žena se stává závislou časněji než muž, zároveň se u ní i časněji vyskytují přidružené zdravotní problémy. Nešpor v knize *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby* poukazuje na možnou souvislost mezi menstruačním cyklem a užíváním návykových látek. Období před menstruací hodnotí z hlediska užívání alkoholu jako nejvíce rizikovým. Poukazuje také na fyziologické vlastnosti ženských jater v porovnání s mužskými, kdy žena s menšími játry musí metabolizovat větší množství hormonů. Menší podíl tuku v těle a nižší enzymatická aktivita přispívají k faktu, že návykové látky se u žen metabolizují pomaleji, a látky tak působí na ženu silněji než na muže (Nešpor, 2011).

Psychologické aspekty ženské závislosti se týkají především komorbidity závislostního chování ženy s jinou psychickou poruchou. Podle Hellera a Pecinovské, kteří dlouhodobě modifikovali apolinářský léčebný model dle potřeb ženských pacientek, se u žen musí především myslet na častější vznik psychóz u závislých žen. Klíčovou

publikací Hellera a Pecinovské je *Pavučina závislosti*, která se využívá na ženském oddělení jako učební text, kde kromě psychóz uvádí komorbiditu závislosti s PPP (poruchou příjmu potravy), depresí nebo dalším psychickým onemocněním. Přitom právě přítomnost poruchy příjmu potravy bývá nejčastěji pevně spřažená s alkoholovou závislostí, především ta bulimického typu. (Heller & Pecinovská, 2011).

Krom psychologických a fyziologických specifík zmiňuje Preslová ze sborníku z konference *Ženy a drogy* udržování nezdravých partnerských vztahů (Preslová, 2009). Kromě udržování toxických vztahů jsou ženy častěji oběťmi domácího a sexuálního násilí. Traumatizace už takto silně stigmatizovaných žen pouze snižuje pravděpodobnost časného vyhledání odborné pomoci a oddaluje tak začátek potenciální léčby.

2 METODY

Cílem bylo zmapovat vznik prvních zařízení určených k léčbě závislosti u žen na českém území a popsat vývoj v přístupu a postojích k otázce léčby ženských pacientek s přesahem do současně nabízených adiktologických služeb pro závislé ženy. Byla provedena kvalitativní průřezová historická studie, která vytvořila soubor monografií článků od počátku 20. století do roku 1989. Rešerše byla provedena na elektronických portálech Národní knihovny a Národní lékařské knihovny. Klíčová slova byla zadávána do vyhledávače samostatně nebo v kombinaci maximálně dvou klíčových slov. Následně byly zdroje chronologicky seřazeny na časovou osu, přičemž osa byla rozdělena na počátek 20. století, meziválečné období a poválečné období. Po seřazení byla formou otevřeného kódování data kategorizována a seřazena dle relevance k výzkumným otázkám.

3 HISTORIE LÉČBY ZÁVISLOSTI ZAMĚŘENÁ NA LÉČBU ŽEN

Pokud se zaměříme na otázku historie a rozdílného postavení užívající ženy v porovnání k závislému muži, můžeme se podívat už do starověkého Řecka, kde existoval bůh Dionýsos, bůh vína, jemuž se pravidelně pořádaly uctivací rituály, na kterých se konzumovalo víno. Ženy přitom na tyto rituály chodit nemohly (Heller, 2011).

3.1 Počátek 20. století

Hned na samém počátku 20. století přirovnává Šídlo ve své knize *Nepřítel lidstva* (1901) alkohol k úhlavnímu nepříteli ženského pokolení. Šídlo dokonce poukazuje na konzumaci alkoholu mezi ženami během těhotenství a následného mateřství. V závěru publikace apeluje na vznik samostatných oddělení určených k léčbě ženské závislosti:

Já bych započal již s matkou, dlouho před narozením dítěte. Kdyby kojící matka věděla, kolik zla působí svému nemluvněti tím, že sama pije lihoviny, zaplakala by snad nad vlastní svou nevědomostí. A co teprve žena, která do úst vlastního dítěte cpe kořalkou prosáklý cumel? Nad konáním tak děsným možno za jisté zvolati: Bože odpusť jí, neboť neví, co činí (s. 19).

Další zmínku přináší v roce 1902 Novotný ve své knize *O alkoholismu, jeho významu zdravotnickém a sociálním*. Hovoří zde o faktu, že závislost na alkoholu v chudších třídách postihuje ženy ve stejné míře jako muže. Zároveň popisuje určitou touhu alkohol zkusit, pokud má jedinec nehledě na pohlaví alkoholovou závislost v rodině (Novotný, 1902). O rok později začala fungovat psychiatrická léčebna Bohnice, kam začaly transporty nemocných žen v roce 1904.

Klíčovým momentem předválečného období byl IX. mezinárodní sjezd proti alkoholismu, ze kterého vzešel sborník datovaný rokem 1905. Ve sborníku se nacházejí dva důležité příspěvky v souvislosti s ženským pohlavím. První, jehož autorkou je Lammersková, hovoří o úloze ženy v boji proti alkoholismu. Ačkoli jsou ženy méně často závislé na alkoholu než muži, jejich situaci považovala za složitou. Druhý příspěvek nese název *Alkohol a schopnost kojení* a jeho autorkou je Röseová. Autorka propojuje neschopnost kojení s konzumací alkoholu, který podle ní podstatně snižuje možnost kojení u žen. Uvádí zde výzkum z roku 1900, kde se tato spojitost prokázala (Bulíř, 1905).

V předválečném období vznikla zcela první protialkoholní léčebna ve Velkých Kunčicích v roce 1911. Založil ji Koňářík, který se dá považovat za jednoho z prvních průkopníků adiktologie a ústavní léčby alkoholismu ve střední Evropě. Léčebna fungovala čtyři roky a zaměřovala se na léčbu výhradně mužských pacientů (Šejvl & Miovský, 2017).

Podstatné působení zahájil v tomto období i Ženský list, který působil významnou publikační činností zaměřující se na alkoholovou závislost u žen. V roce 1909 začal mluvit o užívání alkoholu mezi dětmi, posléze přešel na tematiku konzumace alkoholu mezi těhotnými ženami (Šeblová, 2022). Hořák a Ašpera (1909) ve svém článku *Slovo ženám a matkám* varovali před účinky alkoholu na plod:

Stává se často, že žena, když se má stát matkou a nový život počíná pod srdcem se probouzet, že se nechá přemluvit, že uspíší lehký porod dítěte, a pije alkohol jako něco posilujícího. Taková „posila“ je zhouba pro útlý organismus a jest to pro matku nezodpovědný zločin, jenž páše pitím alkoholu, jsouc těhotnou. Matky, vy nemáte ani tušení, že alkohol v sebe menší dávce působí na útlého tvora, který výživou svou odkázán na vás. Kdybyste dovedly poznat, jak těžké chvílky nastanou pro dítě po prvním vašem požití alkoholu. Tím dáváte základ k dalšímu pozdějšímu opojení (s. 2).

Klíčovou postavou předválečného období byla česká filozofka Moudrá, která přednášela na témata zaměřující se na alkoholovou závislost u žen a byla členkou Československého abstinentního svazu. V roce 1910 vydala zá-

sadní publikaci *Alkoholismus a žena*. V publikaci hovořila především o ženě jako o vůdkyni, která má za úkol dovést sama sebe a svou rodinu k úplné abstinenci. Dále uvedla, že ženy musí být kladným vzorem pro své děti a pokud se o ženu uchází muž závislý na alkoholu, aby si ho nikdy nebrala za svého muže (Moudrá, 1910).

3.2 Meziválečné období

V meziválečném období zůstává klíčovou postavou Koňářík, zakladatel první protialkoholní léčebny. Podle Šejvla a Miovského byl Československý abstinentní svaz pověřen Ministerstvem zdravotnictví, aby založil tři samostatné protialkoholní léčebny, a to léčebnu pro muže, léčebnu pro ženy a léčebnu pro nevléčitelné osoby závislé na alkoholu (Šejvl & Miovský, 2017). Žádosti svaz vyhověl a v roce 1923 nechal zřídit léčebnu v Tuchlově, která byla určena pouze pro mužské pacienty. Za celou dobu svého fungování ovšem přijala sedm ženských pacientek. Tři ženy byly přijaty do roku 1929 a zbylé čtyři do konce fungování léčebny v roce 1938 (Jurková, 2017; Šejvl & Miovský, 2018).

Klíčovou postavou předválečného období byl Masaryk, který byl prvním prezidentem Československé republiky a zároveň jedním z nejvlivnějších českých filozofů 20. století. Vedle Koňáříka je právě Masaryk jednou z klíčových postav a jedním z prvních průkopníků protialkoholní léčby. Masaryk přednášel na téma alkoholismu velmi často – zařadil ale vedle mužského alkoholismu do svých přednášek i aspekty ženské a dětské závislosti. Ve své přednášce *O alkoholismu*, jejíž prepis byl vydán roku 1938 v Brně, říká:

Lidé ve starší době vždycky pili, ale pili bohatí, pily jednotlivé třídy, pilo se o některých slavnostech, ale že by se pilo pravidelně, abych tak řekl systematicky jako teď, aby pil téměř každý muž, žena, ba už i děti, toho nebyvalo: to teprve pozvolna se vyvíjí tou měrou, kterou vyrábění alkoholu se zdokonalilo moderními stroji (s. 3).

V roce 1936 upozorňuje sdružení abstinentů-socialistů na nutnost omezování alkoholní inzerce v časopisech pro ženy (Sdružení abstinentů-socialistů v ČSR, 1936).

3.3 Poválečné období

Poválečné období s sebou přináší začátek působení zcela klíčové osoby a mentora budoucího vědního oboru adiktologie, Skála. Skála je právě osobou, která se jako první zasloužila o zřízení samostatného ženského oddělení na léčbu závislosti.

V únoru roku 1948 založil Skála KLUS, klub lidí usilujících o střízlivost, který byl zprvu otevřen pouze pro mužské pacienty s dokončenou základní léčbou. Zároveň založil první oddělení pro léčbu alkoholové závislosti, v jehož vedení byl do roku 1982. Oddělení bylo založeno v bý-

valém gotickém klášteře sv. Apolináře v Praze. Zároveň jako první založil apolinářský léčebný systém, o který se Klinika adiktologie opírá dodnes. Dnešní léčebný systém je postavený na základu Skály, ale byl dlouhé roky modifikován prací Hellera a Pecinovské. Roku 1951 zřídil Skála záchytnou stanici, na které se nacházelo devět lůžek pro muže a tři pro ženy (Skála, 1957).

Po založení prvního oddělení na léčbu alkoholové závislosti u mužů se začaly v novinách množit články upozorňující na konzumaci návykových látek i mezi ženami. Časopis lékařů českých roku 1954 vydal článek nesoucí název *Vliv kouření, kávy a alkoholu na projevy plodu u těhotných žen*. V článku Gleich propojuje zrychlování životního tempa se zvyšováním konzumace návykových látek v ženské populaci. Dále přikládá výsledky výzkumu, které mapují konzumaci nikotinu, kofeinu a alkoholu mezi těhotnými ženami. Z výzkumu vyplynulo, že konzumace návykových látek ovlivňuje srdeční ozvy a pohyby plodu (Gleich, 1954).

Widermannová v roce 1957 v článku *K otázce chronického alkoholismu u žen* předkládá výzkum jakožto pracovnice psychiatrické kliniky v Olomouci. Výzkumu se zúčastnilo třiasedmdesát žen a všechny byly zachyceny protialkoholním systémem nebo léčeny na psychiatrické klinice v Olomouci v letech 1950–1954. Widermannová tyto ženy porovnávala dle životních kategorií: věk, zaměstnání, rodinný stav nebo doba užívání alkoholu. Byla prokázána souvislost mezi ženskou závislostí a společným soužitím s mužem, který je závislý na alkoholu. Zároveň závislé ženy často pocházely z rozpadlých rodin, kdy v dětství byly zanedbávány a měly často nižší intelekt. Jako rizikovou vnímala Widermannová vysokou izolaci těchto žen, značný výskyt prostituce a profesi porodní asistentky, kterou vyhodnotila jako rizikovou (Widermannová, 1957).

Roku 1969 vydala Psychiatrická klinika Fakulty všeobecného lékařství Karlovy univerzity článek s názvem *Vývoj psychických poruch u manželek alkoholiků*. V textu byl uveden výzkum čtyřiceti manželek hospitalizovaných mužů s alkoholovou závislostí. Z těchto žen jich pětatřicet mělo psychické potíže, které se horšily ve vztahu vzhledem k době strávené s mužem v jedné domácnosti. Často pocházely z nevhodného domácího prostředí, které jim znemožňovalo zdravý osobnostní vývoj. Zároveň pokud ženy měly anomálii osobnosti, nebo vykazovaly známky psychopatie, zvládaly soužití s mužem závislým na alkoholu v jedné domácnosti lépe než ženy bez těchto znaků (Študent & Maťová, 1969).

Roku 1966 byla založena léčebna Červený dvůr, kam byly od března 1969 přijímány závislé ženy na alkoholu a návykových látkách – vzhledem k horšící se celosvětové situaci (Kubíček, 1970, cituji podle Debnar, 2017). S horšící se situací rostl tlak na vytvoření samostatné léčebny pro ženy. Tu založil Skála roku 1971 a měla dvaatřicet lůžek. Do vedení postavil Skála Hellera, který vytvořil pod jeho vedením komplexní léčebný plán pro ženy. Tento program je obohacen o doléčovací program, který funguje doposud a absolvovalo ho šest tisíc adiktologických paci-

entek (Pecinovská 2021). Sám Heller ve svém článku *Závislost známá neznámá – závislost a ženy* prezentuje situaci okolo léčby závislých žen před otevření Lojovické léčebny následovně: „Do té doby se ženy léčily na uzavřených odděleních psychiatrie, v lepším případě měly vyhrazeno několik lůžek v protialkoholních odděleních mužských. Sedmdesátá léta také přinesla akceleraci počtu žen hospitalizovaných pro závislost na alkoholu a ostatních látkách“ (Heller, 1993).

Lojovická léčebna fungovala do roku 2002, kdy bylo vytvořeno první samostatné ženské oddělení na léčbu ženské závislosti v pražském Apolináři. Podle Šeblové (2022) začala v roce 1973 organizace KLUS přijímat i ženské pacientky. V současnosti má KLUS celkem třicet členů, z toho ženy tvoří jednu třetinu (Šeblová, 2022).

V poválečném období začíná významnou publikační činností působit Protialkoholický obzor. Mezi jeho první články zaměřené na otázku ženské závislosti patří *Příspěvek k zvláštnostem ženského alkoholismu*, jehož autorem je Brzek. V článku autoři připouštějí fakt, že ženské alkoholové závislosti zatím nebyla v minulých letech věnována taková pozornost. Zároveň přikládají data z protialkoholní poradny na Praze 1. Byla porovnáována data s kontrolním souborem mužů navštěvujícím poradnu – z výzkumu vyplynulo to, že ženy do léčby přicházejí z popudu záchytné stanice nebo blízké rodiny častěji než muži (Brzek & Müllerová, 1975).

Dalším článkem v Protialkoholickém obzoru byla *Genealogická studie žen trpících alkoholismem a jinou toxikomanií*. Studie prováděla genealogické vyšetření celkem u čtyřiačtyřiceti žen, které se léčily s alkoholovou závislostí. Zkoumala se přítomnost psychických poruch, alkoholismu a sebevražd v rodině. Výsledky studie vypovídají, že celkové riziko uvedených poruch bylo 44 %, u běžné populace bylo riziko alkoholové závislosti 3 % (Pokorný & Zvolský, 1976). Ve stejném roce, kdy vydává Obzor genealogickou studii, vydává rovněž i výzkum nesoucí název *Faktory ovlivňující vznik závislosti na alkoholu a jiných drogách u žen*. Z výzkumu vyplynulo, že 62 % dotazovaných žen mělo osobnost vykazující znaky psychopatie. Jednalo se většinou o zaměstnané, vdané ženy, které měly více než jedno dítě (Pokorná & Šrutová, 1976).

V poválečném období rozsáhlou publikační činností působily i Zdravotnické noviny. Mezi jejich první zmínky o ženské závislosti patřil příspěvek nesoucí název *Narkomanie u těhotných*, který vyšel roku 1983. Autoři v článku prezentují zkušenosti z praxe v Německu. Dávají do spojitosti nižší plodnost zapříčiněnou hypofunkcí hypotalamicko-hypofyzárního systému a užívání opiátových drog. Dále tvrdí, že pokud závislá žena otěhotní, zřídka-kdy těhotenství ukončí – závislá žena přitom nebývá na mateřství absolutně připravená a jedná se podle redakce o jeden z rizikových faktorů (Zdravotnické noviny, 1983).

Roku 1988 vznikla svépomocná organizace závislých žen Pavučina. Tato organizace vznikla díky dvěma pacientkám z opakovací kúry v Lojovické léčebně. Jednalo se

o skupinu určenou pro závislé ženy. Heller k rozložení pacientů s diagnózou závislosti uvedl, že na konci roku 1985 byl poměr žen k mužům 1:12. Velká města měla poměr 1:7 až 1:5, přitom nejmenší rozptýl těchto hodnot se nacházel v Praze. Na začátku devadesátých let dochází ke zlomu a pro celou Českou republiku se tento poměr změnil na 1:5 (Heller, 1993).

4 ZÁVĚR A DOPORUČENÍ

V závěru článku je možné shrnout, že postoje a postupy v otázkách nutnosti léčby ženské závislosti se v průběhu času proměňovaly. Závislost mezi ženami je stejně tak jako ta u mužů celosvětovou epidemií. U žen ovšem závislost přináší časnější a závažnější problémy. Populace závislých žen je silně stigmatizovanou složkou adiktologické klientely, na ženskou závislost se tak přichází často pozdě už v pokročilém stadiu nemoci. Dále je nutné podotknout, že ženská závislost dopadá na děti závislých žen velmi silně a dává tak zárodek pro možný patologický vývoj dítěte a predispozici k rozvoji závislosti u potomka. Právě díky specifickým, které tato skupina vykazuje, si vyžaduje speciální péči, pochopení a léčbu. Zároveň by do vzdělávacího programu adiktologie měla být zařazena témata a specifika této kategorie pro včasný záchyt a efektivní léčbu. Ženy totiž oproti mužům často léčbu úspěšně završí, bohužel se na závislost ale přichází až v pokročilém stadiu nemoci. S pokročilým stadiem souvisí u žen i častější vznik a rozvoj psychóz.

Od počátku 20. století upozorňovali autoři na tento vzrůstající fenomén. První klíčovou zmínku přinesl Šídlo roku 1901. Další příspěvky postupem času přibývaly. Podstatným momentem pro populaci závislých žen bylo zřízení psychiatrické léčebny Bohnice, kam byly ženy s podobnými problémy přiváženy.

V meziválečném období Ministerstvo zdravotnictví dalo za úkol Československému abstinentnímu svazu, aby zřídilo tři samostatné protialkoholní léčebny a to: léčebnu pro muže, léčebnu pro ženy a léčebnu pro nevyléčitelné osoby závislé na alkoholu. Samostatná léčebna ovšem zřízena nebyla. Druhá léčebna, kterou založil Koňářík, ovšem přijala za dobu svého fungování celkem sedm ženských pacientek. Velice významnými přednáškami i na téma ženské a dětské závislosti přispíval i Masaryk.

V poválečném období přišla naprosto klíčová osoba a zakladatel novodobé adiktologie Skála. Ten se nejprve zaměřoval na muže, záhy však v roce 1971 založil léčebnu v Lojovicích. Jednalo se o první léčebnu specializovanou na ženy. Ve vedení léčebny byl Heller, který později s Pecinovskou modifikoval apolinářský léčebný plán podle potřeb ženských pacientek. Roku 2002 přesunula léčebna své působení do pražského Apolináře, kde působili Pecinovská i Heller. Za dobu svého působení se zde uzdravilo celkem šest tisíc žen. Jednalo se tak o odborníky, kteří se o léčbu ženské závislosti zasloužili nejvíce.

Úplným závěrem je nutno doplnit, že je potřeba dalšího zkoumání v problematice historie ženské závislosti především po roce 1989. Výzkum, který se bude soustřeďovat například na léčbu problémových uživatelů drog a jejich léčbu. Všechny detaily, které se týkají tohoto konkrétního historického výzkumu léčby závislosti u žen, najdete v mé bakalářské práci.

Role autorů | Článek navazuje na stejnojmennou bakalářskou práci autorky (Šeblová, 2022). Až je jedinou autorkou článku.

Konflikt zájmů | Bez konfliktu zájmů.

LITERATURA / REFERENCES

- BRZEL, A. & MÜLLEROVÁ, R. Příspěvek k zvláštnostem ženského alkoholismu. *Protialkoholický obzor*, 1975, **10**(1), 24–25.
- BULÍŘ, K. *Nové příspěvky k boji proti alkoholismu: vybrané kapitoly z IX. mezinárodního sjezdu proti alkoholismu*. Praha: J. Otto, 1905.
- GLEICH, J. (1954). Vliv kouření, kávy a alkoholu na projevy plodu u těhotných žen. *Časopis lékařů českých*, 1954, **93**(36/37), 1007–1012.
- HELLER, J. Závislost známá neznámá. *Závislost a ženy*. Statim (Praha), 1993, **2**(40), 12.
- HELLER, J. & PECINOVSKÁ, O. *Závislost známá neznámá*. Praha: Grada Publishing, 1996.
- HELLER, J. & PECINOVSKÁ, O. *Pavučina závislosti: Alkoholismus jako nemoc a možnosti efektivní léčby*. Praha: Togga, 2011.
- HOŘÁK, F. & AŠPERA, M. Alkohol a žena. *Ženský list: časopis pracující třídy ženského pohlaví*, 1909, **18**(24), 2.
- JURKOVÁ, M. *Analýza historických dokumentů Abstinentského penzionátu zámek Truchlov [online] (diplomová práce)*. Univerzita Karlova, Praha. 2017. Získáno 29. 8. 2022 z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/92286>.
- NECHANSKÁ, B., MRAVČÍK, V. & POPOV, P. *Zneužívání psychoaktivních léků v České republice: identifikace a analýza zdrojů dat (1. vydání)*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2012.
- NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby (4., aktualizované vydání)*. Praha: Portál, 2011.
- PECINOVSKÁ, O. *Jiří Heller – nekrolog [online]*, 2021. Získáno 26. 8. 2022 z: <https://www.adiktologie.cz/file/1130/heller-nekrolog-final.pdf>.
- POKORNÁ, P. & ŠRUTOVÁ, L. Faktory ovlivňující vznik závislosti na alkoholu a jiných drogách u žen. *Protialkoholický obzor*, 1976, **11**(5), 139–141.
- POKORNÝ, P. & ZVOLSKÝ, P. Genealogická studie žen trpících alkoholismem a jinou toxikomanií. *Protialkoholický obzor*, 1976, **11**(2), 36–37.
- Sdružení abstinentů-socialistů v ČSR. *Zdravý život: časopis Sdružení abstinentůsocialistů v ČSR*, 3–4 (březen-duben 1936), IX. ročník, 1938.
- SKÁLA, J. *Alkoholismus: terminologie, diagnostika, léčba a prevence*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1957.
- ŠEBLOVÁ, Anna. *Historický vývoj léčby závislosti a specializovaných služeb pro ženy na českém území*. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN. Vedoucí práce Šejvl, Jaroslav.
- ŠEJVL, J. & MIOVSKÝ, M. Nejstarší specializované lůžkové zařízení pro léčbu závislosti na alkoholu na historickém území Čech a Moravy: případová studie protialkoholní léčebny ve Velkých Kunčicích (1911–1915). *Adiktologie*, 2017, **17**(2), 134–146.
- ŠÍDLA, F. A. *Nepřítel lidstva*. [b. n.], 1901.
- ŠTUDENT, V. & MAŤOVÁ, A. Vývoj psychických poruch u manželek alkoholiků. *Československá psychiatrie*, 1969, **65**(1), 23–29.
- TRÁVNÍČKOVÁ, I. *Specifické aspekty zneužívání drog u žen (1. vydání)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001.
- WIDERMANNOVÁ, L. K otázce vzniku chronického alkoholismu u žen. *Československá psychiatrie*, 1957, **53**(1), 32–37.